

Zıtlık İfadeleri ile Kurulan Dobruca Kırım Tatar Atasözleri

About Constructed with Opposite Expressions Dobruca Crimean Tatar Proverbs

Serkan AKIN

Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümü, Ankara, Türkiye

Ankara Hacı Bayram Veli University, Institute of Graduate Programs, Department of Contemporary Turkish Dialects and Literatures, Ankara, Türkiye

Geliş Tarihi/Received 25.06.2024
Revizyon Talebi/Revision Requested 23.09.2024
Son Revizyon/Last Revision 23.10.2024
Kabul Tarihi/Accepted 26.10.2024
Yayın Tarihi/Publication Date 20.11.2024

Sorumlu Yazar/Corresponding author:
Serkan Akın
E-mail: serkanakin83@hotmail.com

Atıf: Akın, S. (2024). Zıtlık ifadeleri ile kurulan Dobruca Kırım Tatar atasözleri. *Comparative Turkish Dialects and Literatures*, (6), 1-17.

Cite this article: Akın, S. (2024). About constructed with opposite expressions Dobruca Crimean Tatar proverbs. *Comparative Turkish Dialects and Literatures*, (6), 1-17.

Content of this journal is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives 4.0

Öz

Türk Dünyası atasözlerinin derlenip bir araya getirilmesine yönelik çalışmalar önemli faaliyetlerdir. Bu çalışmada Dobruca bölgesinde meskûn Kırım Tatarlarına ait atasözleri incelenmiştir. Söz konusu atasözlerinin yapısında zıtlık ifadelerinin hangi yollarla meydana getirildiğinin ve hangi yoğunlukta kullanıldığının tespit edilmesi amaçlanmıştır. Çalışmada art zamanlı bir yöntem kullanılmamış, derlem olarak kabul edilen bir atasözü kitabının incelemesinden yola çıkılarak sonuca varılmıştır. Sınıflandırmada zıtlığı meydana getiren unsurların semantik ilişki biçimleri esas alınmıştır. Bilişsel anlam örüntülerinin ortaya çıkarılması amaçlandığı için zıtlığı oluşturan unsurların dil bilimsel özellikleri sınıflandırmada dikkate alınmamıştır. İnceleme sonucunda Dobruca bölgesinde yaşayan Kırım Tatar Türklerinin atasözlerinin yapısında zıtlık kavramının önemli bir olgu olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kırım Tatarları, Dobruca, atasözü, zıtlık

ABSTRACT

The compilation and gathering of proverbs from the Turkic World are important activities. In this study, proverbs belonging to the Crimean Tatars residing in the Dobrudja region have been examined. The aim was to determine the ways in which expressions of contrast are created in the structure of these proverbs and the frequency of their use. A diachronic method was not employed in this study; rather, a conclusion was reached by analyzing a proverb book accepted as a corpus. The elements that create contrast have been classified based on their semantic relationship patterns. Since the aim is to reveal cognitive meaning patterns, the grammatical features of the elements forming the contrast have not been taken into account in the classification. As a result of the examination, it was concluded that the concept of contrast is a significant phenomenon in the structure of the proverbs of the Crimean Tatar Turks living in the Dobrudja region.

Keywords: Crimean Tatars, Dobruca, proverb, contrast

Giriş

Dobruca bölgesinde 1393 yılında başlayan Kırım Tatar yerleşmeleri, özellikle Kırım'ın 1783 yılında Rus hâkimiyetine girmesiyle ivme kazanır (Önal, 1999, s.86), siyasi şartların zorlamasıyla Kırım'dan Dobruca bölgesine birçok göç dalgası meydana gelir. Buna bağlı olarak Dobruca'da Kırım Tatar edebî geleneğinin devamı niteliğinde sözlü ve yazılı ürünler varlığını sürdürür. Söz konusu edebî geleneğin temelini toplumsal hafızadaki tecrübeleri ve millî kimliği kuşaktan kuşağa aktarma noktasında çok önemli bir işleve sahip olan sözlü ürünler ve özellikle de atasözleri oluşturur. Çobanoğlu, atasözlerinin bu özelliğinin Azerbaycan Türkçesinde yaşayan "Her atasözü bir destandır." sözünde ifadesini bulduğunu düşünür (Çobanoğlu, 2003, s.7).

Bu çalışmada Dobruca bölgesinden derlenen Kırım Tatar atasözleri, içerdikleri zıtlık unsurları itibarıyla ele alınıp bir tasnife tâbi tutulmuştur. Çalışma, daha önce farklı araştırmacılar tarafından derlenen atasözlerinin bilimsel zihniyetin temel gereklerinden biri olan sınıflandırma prensibi çerçevesinde literatüre bir katkı sağlamayı amaçlamaktadır. Çalışma kapsamında ele alınacak atasözleri bir örneklem

alanı olarak seçilen ve Müstecib Ülküsal tarafından yayımlanan “Dobruca’daki Kırım Türklerinde Atasözleri ve Deyimler” (Ülküsal, 1970) adlı eserdeki atasözü varlığıyla sınırlandırılmıştır.

Yaşamın özünü kuran ve hemen hemen bütün alanlarını kapsayan ezeli ve ebedi karşıtlıklar, kurmaca yapılarda var olanlar metaforuyla kendi varlıklarını saklama ve açma mücadelesi verirler (Korkmaz, 2015, s.78). Mevlana, her şeyin zıddı ile kaim olduğunu vurgular (Mevlana, 2020, s. 117).

Bu zıtlık aslında bir üst kavramın iki farklı yüzüdür. Bu iki yüzün edebî eserlerde birlikte kullanılmasının amacı; Yelok’un ifade ettiği gibi iki unsurun poetik bir amaca hizmet etmek üzere karşılaştırılması esnasında iki unsurdan birinin belirli bir özelliğini ön plana çıkarmak, dikkat çekici hâle getirmek, daha açık ifade etmek (Yelok, 2022, s. 67) olabildiği gibi birbirlerine üstünlük sağlamanın dışında ait oldukları üst kavramın daha rahat görünmesini sağlamak da olabilmektedir.

Edebî eserlerde birbirine zıt kelime, kavram ve durumları bir araya getirerek estetik yapının temel kavramlarından birini oluşturan zıtlığın (Tanç, 2021, s. 42) sözlü edebiyatın ansiklopedisi olan atasözlerine de tesir etmesi kaçınılmazdır. Çalışma kapsamında ele alınan atasözlerinin sınıflandırılmasında zıtlık ifade eden kelime, kelime grubu ve kavramların anlamsal ve mantıksal ilişkileri göz önünde bulundurulmuştur.

Atasözleri toplumların yüzlerce yıllık tecrübelerinden süzülen, hayatın her alanına dair nasihatler içeren sözlü edebiyat ürünleridir. Türk atasözleri, sözlü edebiyat ürünleri olmakla birlikte, Orhun Abidelerinden itibaren birçok yazılı eserde anlatımı güçlendirmek üzere kullanılmış ve böylece kayıt altına da alınmıştır.

Ercilasun, Atsız’ın *Dîvân-u Lügât’it-Türk*’te yer alan atasözlerinin bir kısmının manzum olduğundan hareketle bunların eski şiirlerin halk hafızasında kalmış mısraları olduğu ihtimali üzerinde durduğunu; Tekin’in ise Kaşgarlı’nın tespit ettiği atasözlerinin bir manzumdan alınmış iki dizeye benzediklerini, bu ölçülü-uyaklı sözlerden nazma geçmek için yalnızca bir iki adım kaldığını değerlendirdiğini aktardıktan sonra atasözlerinin, hece vezinli Türk halk şiirini yaratan veya halk şiiriyle birlikte meydana gelen kalıplar olarak düşünülebileceği sonucuna varır (Ercilasun, 2020, s.33-34). Bu bakış açılarının rehberliğinde şiirsel temellere yahut özelliklere sahip olan atasözlerinde belagat sanatının ayrılmaz bir parçası olan zıtlığın yer alması beklenilecek bir durumdur.

Aksoy, atasözlerinin kavram zenginliği bakımından oldukça önemli dil yapılarından biri olduğunu vurgular (Aksoy, 1993, s. 13). Atasözlerindeki bu kavram zenginliğinin en dikkat çekici maddelerinden biri de zıtlık ifade eden söz, kavram ve durumların sıkça bir arada kullanılmasıdır. Felsefi anlamda “birbirine karşı olup birbirini dışındalayan iki nesnel olgu ya da düşüncenin ilişkisi” (Hançerlioğlu, 1996 s. 300) şeklinde tanımlanan zıtlık kavramı; aslında olay, durum ve olguların eksik kısımlar itibarıyla birbirini tamamlamasını sağlayan ve diyalektik bir ilişki çerçevesinde varlıklarını tescilleyen keskin farklılıkları karşılar. Dolayısıyla bu çalışmanın temel savlarından biri, Dobruca bölgesinde yaşayan Kırım Tatar atasözlerinde verilmek istenen evrensel mesaj ve nasihatlerin zıtlık kavramı üzerinden daha açık ve anlaşılır kılındığı düşüncesidir.

Yöntem

Çalışmada Müstecib Ülküsal’ın *Dobruca’daki Kırım Türklerinde Atasözleri ve Deyimler* adlı eseri içerisinde yer alan atasözleri derlem alanı olarak değerlendirilmiştir. Söz konusu atasözleri; okuyucunun zihninde daha rahat çağrışım yapabilmesi ve yine okuyucunun Kırım Tatar Türkçesi ile Türkiye Türkçesi arasındaki ses ve anlam ilişkilerine dair bir fikir elde edebilmesi amacıyla Türkiye Türkçesine de aktararak verilmiştir. Atasözleri, ilgili başlıklar altında alfabetik sıra ile verilmiştir.

Eser içerisinde yer alan atasözleri tarama yöntemiyle incelenmiş, içlerinden zıtlık ifade edenler seçildikten sonra bunların eserdeki tüm atasözleri arasındaki oransal karşılığı belirlenmiştir. Bu zıtlıkların hangi yollarla meydana getirildiği tespit edilerek tasnif edilmiş, ardından bu atasözlerinin derlem alanı içerisindeki nicelikleri verilerek kendi aralarındaki yoğunlukları da tespit edilmiştir.

Bazı atasözlerinde farklı yollarla oluşturulan zıtlıkların bir arada yer aldığı görülmüştür. Tespit edilen bu durumu çalışmada görünür kılmak için her başlığın ifade ettiği zıtlığa ait örnekler koyu renkle ifade edilirken aynı atasözünde başka bir kavram alanına giren zıtlıklar, altı çizili olarak gösterilmiştir.

Örnek: “Zıt anlamlı kelimelerle kurulanlar” başlığı altında inceleme yapılırken “düşman” ve “dost” kelimeleri koyu renkle belirtilirken bu atasözünde yer alan ve “kelimenin olumlu ve olumsuz biçimleriyle” başlığının inceleme alanına giren “akıllı” ve “akılsız” kelimeleri ise altı çizili olarak verilmiştir.

Akıllı düşman, akılsız dosttan iygidir.

“Akıllı düşman, akılsız dosttan iyidir.”

Türk Dünyasından derlenen atasözlerinin incelenip Türk dilinin ve ufkunun zenginliğinin ortaya konulması oldukça değerli ve gerekli bir çalışmadır. Ancak elde edilen bu malzemelerin farklı bakış açısı ve yaklaşımlarla farklı açılardan işlenerek değerlendirmeye tâbi tutulması da ayrıca gereklidir. Bu çalışmanın, Dobruca Kırım Tatar atasözlerinin işleme ve değerlendirme süreçlerine bir katkı sunacağı değerlendirilmektedir.

Bulgular

1. Zıt Anlamli Kelimelerle Kurulanlar

Zıt anlam; anlamları karşıt olan iki sözcük arasındaki bağlantıyı belirtir, genel olarak bu karşıt sözcükler ara terimleri kabul etmeyen zıt kutupları gösterir. Karşıt anlam ilişkisi içindeki öğeler ortak bir anlam eksenini ve karşıt anlam birimciklerini sunar. Bunlar (örnek: büyük/küçük) birçok ortak özelliğe sahip olsa da anlamsal olarak karşıt durumdadır (Günay, 2007, s. 177-180).

Bu başlık altında incelenecek olan zıt anlamlı kelimeler, bir kavramın iki uç manasını ifade etmektedir.

1) Adamak **kolay**, ödemek **zor**.

“Adamak kolaydır, ödemek zor.”

2) Adı **şıktı** tokuzga, **tüşmez** sekizge

“Adı çıktı dokuza, düşmez sekize.”

3) **Agacak** kan tamırda **turmaz**.

“Akacak kan, damarda durmaz.”

4) **Ak** köt, **kara** köt şabışta belli olur.

“Ak göt, kara göt yarışta belli olur.”

5) Akıllı düşman, akılsız dosttan iygidir.

“Akıllı düşman, akılsız dosttan iyidir.”

6) **Akşam** bolsa **koñ**, **tan** atsa **kōş**.

“Akşam olunca kon (dur), sabah olunca göç (yürü).”

7) **Akşamıñ** **şayırından** **sabahıñ** **şerri**.

“Akşamın hayrından, sabahın şerri iyidir.”

8) **Analı** cetimniñ avuzu oynar, **babalı** öksüzüñ közu oynar.

“Anası olup babası olmayan yetimin ağzı oynar, babası olup anası olmayan öksüzün gözü oynar.”

9) **Anañ** Tat, **babañ** Tat ne kerek saga balaban at, mın eşegin corgalat.

“Anan Tat, baban Tat, ne gerek sana balaban at, bin eşeğine rahvanlat.”

10) **Apakayıñ** tili uzasa **akayıñ** kamşısı uzar.

“Karının dili uzasa kocanın kamçısı uzar.”

11) **Apakayman** **akay** arasına esı ketken karışır.

“Karı ile koca arasına akli gitmiş karışır.”

12) Arabanıñ **ald** teğerşigi kayerden cürse **ard** teğerşigi de o yerden cürer.

“Arabanın ön tekerleği nereden giderse arka tekerleği de oradan gider.”

13) Aş kekırır, **tok** sekırır.

“Aç geğirir, tok seğirir (zıplar).”

14) Aş ne aşamaz, **tok** ne aytmaz.

“Aç ne yemez, tok ne demez.”

15) Aş, **toknuñ** kōzune karamakman toymaz.

“Aç, tokun gözüne bakmakla doymaz.”

16) At bar, meydan **cok**; meydan **bar**, at **cok**.

“At var, meydan yok; meydan var, at yok.”

17) At barlıdan, kız **carlıdan**.

“At varlıklıdan, kız yoksuldan.”

18) Atadan kōrgen ok conar, **anadan** kōrgen ton pişer.

“Atasından gören ok yontar, anasından gören kürk biçer.”

19) Atka dostay kara **duşmanday** min.

“Ata dost gibi bak, düşman gibi bin.”

20) Az da bolsa **köp** kōr.

“Az olsa da (verdimse de) sen çok olarak kabul et.”

21) Az kolnu aşta, **köp** kolnu işte kōr.

“Az eli aşta, çok eli işte gör.”

22) Az konuş, **köp** tınla.

“Az konuş, çok dinle.”

23) Az yaşa **köp** yaşa, kelir ölüm er başa.

“Az yaşa çok yaşa, gelir ölüm her başa.”

24) Aznı bisinmegem **köpten** kuru kalır.

“Azı beğenmeyen çoktan mahrum kalır.”

25) Balaban balık **kişnege** balıkını cutar.

“Büyük balık, küçük balığı yutar.”

26) Balaganga saygı, **kişnege** süygü ata ogutu.

“Büyüğe saygı, küçüğe sevgi ata öğüdüdür.”

27) Bar barıştırır, **cok** soğuşturur.

“Varlıklı barıştırır, yoksul vuruşturur.”

28) Bar bolup bergen merdane, **cok** bolup bergen divane.

“Var olup veren merdane, yok olup veren divane.”

29) Barı tapsa konakka, **carlı** tapsa tamakka.

“Varlıklı bulduğunu konağa (yapıya), fakir bulduğunu boğazına verir.

30) Barlıkka tarlık bolmaz.

“Varlığa darlık olmaz.”

31) Barlınıñ katında barıngan, **carlınıñ** katında şalışmaz.

“Varlıkların yanında barınan, yoksulun yanında çalışmaz.”

32) Barlınıñ kiypi kelgeşi, **carlınıñ** canı şıgar.

“Varlıkların keyfi gelinceye kadar yoksulun canı çıkar.”

33) Barman dep kuanma, **cokman** dep cılanma.

“Varlıklıym diye övünme, yoksulum diye yakınma.”

34) Barnıñ üyü kerem üyü, **coknuñ** üyü verem üyü.

“Varlıkların evi kerem evi, yoksulun evi verem evi.”

35) Baş kayaka ketse **ayak** o yaka keter.

“Baş hangi tarafa giderse ayak da o tarafa gider.”

36) Başıman ketken ayagıman **kelir**.

“Başıyla giden, ayağıyla gelir.”

37) Bay balası ay tiler, **carlı** balası may tiler.

“Zengin çocuğu (gökteki) ayı ister, fakir çocuğu yağ ister.”

38) Bir deli kuyuga bir taş atar, kırk **akıllı** şıgargamaz.

“Bir deli kuyuya bir taş atar, kırk akıllı çıkartamaz.”

39) Bir kóz cılasa, anav kóz **külmez**.

“Bir göz ağlasa öteki gülmez.”

40) Bolumsuzman üy bolgaşı boydak kalgım aru.

“Olumsuzla evlenmektense bekâr kaldığım iyi.”

41) Borclunuñ tilekçisi **alacaklısıdır**.

“Borçlunun duacısı alacaklısıdır.”

42) Carlı, baynıñ malın esaplap mayşırğın tawsıtır.

“Fakir, zengin malını sayarken mumunu eskitir.”

43) Carlı boğaz, **varlıklı** konak tüşünür.

“Yoksul boğaz, varlıklı konak düşünür.”

44) Caşlıkta caşlık etmegeniñ **kartlıkta** beti ekşir.

“Gençlikte gençliğinin yaşamayanın ihtiyarlıkta yüzü ekşir.”

45) Caz carlınıñ, kış barlınıñ.

“Yaz fakirin, kış varlıkların (günü).”

46) Caz catkanıñ canbaşı sınsın, **kış** cürgeniñ ayağı sınsın.

“Yazın yatanın kalçası kırılсын, kışın yürüyenin ayağı kırılсын.”

47) Cumarttan bir şıgar, **sarandan** eki.

“Cömert kişiden bir çıkarsa cimri kişiden iki.”

48) Cuwaş atın tekmesi **kattı** bolur.

“Yavaş (sakin) atın tekmesi şiddetli olur.”

49) Dertin çasırgan **derman** tapmaz.

“Derdini gizleyen derman bulamaz.”

50) Domuz terisinden post bolmaz, **duşmandan dost** bolmaz.

“Domuz derisinden post olmaz, düşmandan dost olmaz.”

51) Dos başka, düşman ayakka karar.

“Dost başa, düşman ayağa (sona) bakar.”

52) Dos üşündürür, **düşman** küldürür.

“Dost düşündürür, düşman güldürür.”

53) Dosuña güvenip **düşmanıña** şapşılma.

“Dostuna güvenip düşmanına saldırma.”

54) Düşman edinmek kolay, **dost** edinmek zor.

“Düşman edinmek kolay, dost edinmek zor.”

55) Dünyada mekân **ahrette** iman.

“Dünyada mekân ahrette iman (gerek).”

56) Dünyaga paydası coknuñ **ahretke** de cok.

“Dünyaya faydası olmayanın ahirete de olmaz.”

57) Eki kulakka bir awuz, eki **tıñla** bir **ayt**.

“İki kulağa bir ağız, iki dinle bir söyle.”

58) El atına **mingen** şalt **tüşer**.

“El atına binen, çabuk iner.”

59) Er bala baw alması, **kız** bala taw alması.

Erkek çocuk bağ elması, kız çocuk bahçe elması.”

60) Er eñseden, **kız** mañlaydan belli bolur.

“Erkek enseden, kız alından anlaşılır.”

61) Erin kızganmagan **ırgası** bolmaz.

“Erkeğini kıskanmayan dişi olmaz.”

62) Erkek tıştan apaykay işten üy yasayım demeli.

“Erkek dışarıda, kadın evde tutumlu olup aile ocağını mutlu kılalım demeli.”

63) Falan cerde altın **bar**, barsan bakır da **cok**.

“Falan yerde altın var, gidip baksan bakır bile yok.”

64) Fukara tavugun, **bay** atın maktar.

“Fukara tavuğunu, zengin atını över.”

65) Guvenme barlıkka, tüşersin **tarlıkka**.

“Güvenme varlığa, düşersin darlığa.”

66) Guzeliñ taliyi şirkin bolur.

“Güzelin talihi çirkin olur.”

67) Haramdan kelgen haramga keter.

“Haramdan gelen, harama gider.”

68) İnsanniñ alacası işinde, hayvanniñ alacası **tışında**.

“İnsanın alacası içinde, hayvanın alacası dışında (olur).”

69) Kadinniñ şaşı uzun, akli **kıska**.

“Kadının saçları uzun, akli kısa.”

70) Karar közge kart ölür, ecel kelse **caş** ölür.

“Görünürde ihtiyar kişi ölür, ecel gelirse genç ölür.”

71) Katnaşmagan tuvğan cat bolur.

“Görüşmeyen akrabalar yabancı olur.”

72) Kayerde akşam, o yerde **sabah**.

“Nerede akşam orada sabah.”

73) Kımırskadan örnek al, **cazdan kışka** azırlan.

“Karıncadan örnek al, yazdan kışa hazırlan.”

74) Kız arslan ketirer kule turar, **ul** cılan ketirer şaga turar.

“Kız aslan getirir güler yüzlü olur, oğul yılan getirir sokar durur.”

75) Kız kursağı kınıday, **ul** kursağı uruday.

“Kız karnı kın kadar (dar), oğul karnı kuyu kadar (derin olur).”

76) Kızıñni el üyünde catkızma, **uluña** şehir aşu tattkızma.

“Kızını el evinde yatırma, oğluna şehir aşu tattırma.”

77) Korkakni kuvalarsañ **batır** bolur.

“Korkağı kovalarsan bahadır olur.”

78) Köbu zarar, **azı** karar.

“Çoğu zararlı, azı kararlı.”

79) Kök cılamay cer külmez.

Gök ağlamadan yer gülmez.

80) Kökten ne cawsa **cer** onu kabul eder.

“Gökten ne yağarsa yer onu kabul eder.”

81) Mart *işeri*, şingene *tışarı*.

“Mart içeri, çingene dışarı.”

82) Müsapiriñ kunu *uzasa* itibarı *kıskalır*.

“Misafirin (misafirlik) günü uzarsa itibarı kısalır.

83) Ne *ekseñ* onu *pişersañ*.

“Ne ekersen onu biçersin.”

84) Oksuzun ayavcusu *köp* bolur, yardımcısı *az* bolur.

“Öksüze acıyan çok, yardım eden az olur.”

85) *Oñ* koluñ bergenin *sol* koluñ körmesin.

“Sağ elinin verdiği sol elin görmesin.”

86) *Oñ* közüñ *sol* közüñe muhtac bolmasın.

“Sağ gözün sol gözüne muhtaç olmasın.”

87) Öpkemen *turgan* zararman *oturur*.

Öfke ile kalkan zararlar oturur.

88) *Ölüsün* anganıñ *tirisi* aş kalmaz

“Ölüsünü anan kişinin dirisi aç kalmaz.”

89) *Ölüsün* añañ *tirisi*ñ zavkı kaşar.

“Ölüsünü anarsan dirisinin zevki kaçır.”

90) Suv *bulan*may *tınmaz*.

“Su bulanmadan durulmaz.”

91) Suv *kiçkeneniñ* col *balabanniñ*.

“Su küçüğün, söz büyüğün.”

92) Tenbeliñ işi pitmez, *caz* kelse de *kışı* pitmez.

“Tenbelin işi bitmez, yaz gelse de kışı bitmez.”

93) Ucuz alingan, pahalı sayılır.

“*Ucuz* alınan, *pahalı* sayılır.”

94) *Ul* bolsun *kız* bolsun, ayağı kolu tüz bolsun.

“Oğlan olsun kız olsun, eli ayağı düzgün olsun.”

95) *Ul* curt kuvnağı, *kız* el kuvganı.

“Oğlan yurdun kıvancı, kız elin kıvancı.”

96) *Ul* okusa kadı, *kız* okusa cadı bolur.

“Oğlan okursa kadı, kız okursa cadı olur.”

97) *Uzaktakılar* kişneşir, *cuvuktakılar* tişleşir.

“Uzakta olan kardeşler, akrabalar birbiriyle haberleşir, iyi geçinir; yakındakiler iyi geçinemezler, kavga ederler.”

98) Üyşeñ **köp**, üleşsen **az**.

“Yığsan çok, paylaşsan az.”

99) **Yakşınıñ** catar **camannıñ** cürer vaktı.

“İyi kişinin yatacak, kötü kişinin gezecek vakti.”

100) **Zararıñ** kayerinden kaytsañ **kazanç** sayılır.

“Zararın neresinden dönsen kazanç sayılır.”

101) **Zengin**, arabasın **tawdan** aşırır; **carlı**, **tüz** colda şaşırır.

“Zengin, arabasını dağdan aşırır; fakir, düz yolda şaşırır.”

102) Zor, kapıdan **kirse** şeriat pencereden **şıgar**.

“Zor, kapıdan kirse şeriat pencereden çıkar.”

İncelenen atasözlerinde kullanılan zıt anlamlı kelimeler verilmek istenen mesajın toplum zihnindeki iki yönlü olarak mukayesesini göstermektedir. Zıtların bir arada bulunmasının gücüyle verilmek istenen mesajın etkisi artırılmıştır.

2. Kelimenin Olumlu ve Olumsuz Biçimleriyle

-mA olumsuzluk eki; fiil kök ve gövdelerinden olumsuz fiiller türeten bir ektir ve i- ek fiili dışındaki her fiil kök ve gövdesine gelebildiği için Türk dilinin en işlek türetme ekidir (Korkmaz, 2009, s. 128).

+süz/+sUz eki; addan “yokluk, eksiklik” bildiren olumsuz anlamda sıfatlar türeten çok işlek bir ektir. “Sahip olma, kendinde bulunma” görevindeki +II/+IU ekinin karşıtıdır (Korkmaz, 2009, s. 64).

Cevher fiili ekleri “değil” gerçekleştirme zarfının üzerine gelerek olumsuz çekime girer (değil-im, değil-seniz); bunlar, yüklem ismi olan adlara ve sıfatlara gelerek isim cümleleri oluşturmalarının dışında aynı yolla fiil gövdelerine geldiklerinde bu gövdelerin kurdukları kiplerin olumsuz çekimine denk bir anlam kazanır (Banguoğlu, 2015, s. 453).

Bu başlık altında incelenen örnekler, olumsuzluk anlamı kazandıran edat ve eklerin cümlenin anlamında bir zıtlık meydana getirecek şekilde kullanılması ile meydana getirilmiştir. Yapılan incelemede olumsuzlukların zıtlık meydana getirdiği 44 atasözü tespit edilmiştir.

1) **Abrili** abrin saklasa **abrisiz** men ceñdim der.

“Şerefli kişi şerefini korusa şerefsiz kişi ben yendim der.”

2) Akıl **caşta tuvul**, **başta**dır.

“Akıl yaşta değil baştaadır.”

3) Akılga **kelmegen** başka **kelir**.

“Akla gelmeyen başa gelir.”

4) **Akıllı** balaga mal ne kerek, **akılsız** balaga mal ne kerek.

“Akıllı çocuğa mal ne gerek, akılsız çocuğa mal ne gerek.”

5) **Akıllı düşman**, **akılsız dosttan** iygidir.

“Akıllı düşman, akılsız dosttan iyidir.”

6) **Akıllı** köprü tapkaşı **akılsız** suvnu geçer.

Akıllı, köprü buluncaya kadar akılsız suyu geçer.”

7) Allah’ın **oñgarmaganın** kul **oñgarmaz**.

“Allah’ın iyi, mutlu yapmadığını kul yapamaz.”

8) Allah'tan *korkmagandan korkulur*.

"Allah'tan korkmayandan korkulur."

9) Aşını *berme*, kaşını *ber*.

"Aşını verme, kaşını ver."

10) At *minmegen* at *minse* şaba şaba öttürür, ton *kiymegen* tok *kiyse* kaga kaga tozdurur.

"Ata binmeyi bilmeyen ata binse koştura koştura öldürür, kürk giymeyen kürk giyse silke silke eskitir."

11) Atın *karagan*, artına *karamaz*.

Atına (iyi) bakan, arkasına bakmaz.

12) Awurup catkan *ölmez*, ökurup cürgen *ölür*.

Hastalanıp yatan ölmez, böğürüp gezen ölür.

13) Babadan mal miras *kalır*, adamlık *kalmaz*.

"Babadan mal miras kalır, adamlık kalmaz."

14) Bastırıksız tahtanı cel *alır*, cel *almazsa* el *alır*.

"Sabitlenmeyen tahtayı yel alır, yel almazsa el alır."

15) Baş *kes*, fidan *kesme*.

"Baş kes, fidan kesme."

16) *Baylı* bike tırışa, *baysız* bike kırışa.

"Kocalı kadın zorlanır, kocasız kadın gezinir."

17) Cawdan boş *kaytsañ* da toydan boş *kaytma*.

"Düşmandan boş dönsen de düğünden (güreşten) boş dönme."

18) *Cetalmagan* cer sogar, *cetken* ozar.

"Yetişmeyen yer döver, yetişen öne geçer."

19) Dosuña sırrını *aytma*, o *aytar* dosuna, toban tolar postuña.

"Dostuna sırrını söyleme; o söyler dostuna, saman dolar postuna."

20) Duşmanga ser *berilir*, sır *berilmez*.

"Düşmana ser verilir, sır verilmez."

21) Eşki *bergen* koy alır, eş *bermegen* ne alır?

"Keçi veren koyun alır, hiç vermeyen ne alır?"

22) Et *kirgen* yere dert *kirmez*.

"Et giren yere dert girmez."

23) Et *pişmese* bet *pişer*.

"Misafire mutlaka et pişirmeli yoksa ev sahibinin yüzü pişer (kızarır)."

24) Guzelge *toyulur*, iyigige *toyulmaz*.

"Güzele doyulur, iyiye doyulmaz."

25) İnsan ne boldum **dememeli**, ne bolacakman **demeli**.

“İnsan ne oldum dememeli, ne olacağım demeli.”

26) **İşsiz**, **işlini** işinden kaldırır.

“İşsiz, işliyi işinden alıkoyar.”

27) Kalıpka **karama**, kalpke **kara**.

“Kalıba bakma, kalbe bak.”

28) Kanı kanman **cuvmazlar**, kanı suwman **cubarlar**.

“Kanı kanla yıkamazlar, kanı suyla yıkarlar.”

29) Katıgnı aşagan **tutulmaz**, şanaknı calagan **tutulur**.

“Yoğurdu yiyen tutulmaz, çanağını yalayan tutulur.”

30) **Kerekmegenni** cıy, **kerekken** kün bolur.

“Gerekmeveni sakla, gerekeceği gün olur.”

31) Kırısıñ awuzu **aytmasa** kōzu **aytar**.

“Hırsızın ağzı söylemese gözü söyler (gözünden anlaşılır).”

32) Kızın **köteglemegen** tizin **kötekler**.

“Kızını dövmeyen, dizini döver.”

33) Kol carası **keşer**, til carası **keşmez**.

El yarası geçer, dil yarası geçmez.”

34) Koñşunuñ koturu **cukmasa** kuyu **cugar**.

“Komşunun yarası sirayet etmese de huyu sirayet eder.”

35) Kurt tügün **taşlar**, kıyun **taşlamaz**.

“Kurt tüyünü bırakır, huyunu bırakmaz.”

36) Müsapir üstüne müsapir **bolur**, üy işine üy **bolmaz**.

Misafir üstüne misafir olur, ev içine ev olmaz.”

37) **Oñ**acakka mal tabılır, **oñmay**acakka kaza tabılır.

“Varlıklı/mutlu olacağı mal bulunur, olmayacağı da kaza bulunur.

38) **Oylan**ganga aytım oylandı bildi, **oylanma**ganga aytım şakıldadı kuldu.

“Düşünene, muhakeme edene söyledim düşündü bildi, düşünmeyene söyledim kakhaha ile güldü.”

39) Özüñ **öl**, sözüñ **ölmesin**.

“Kendin öl, sözün ölmesin.”

40) **Şakırıl**gan ceriñe erinme **şakırılma**gan ceriñe kōrunme.

“Çağırıldığı yere erinme (git), çağırılmadığın yerde görünme.”

41) Toysuz üy **bolur**, ölümsüz üy **bolmaz**.

“Düğünsüz ev olur, cenazesiz ev olmaz.”

42) Üy alma, koñşu al.

“Ev alma, komşu al.”

43) Zaman saga uymasa sen zamanga uy.

“Zaman sana uymazsa sen zamana uy.”

44) Zuluman memleket cıgılır, kazma küremken cıgılmaz.

“Zulüm ile memleket yıkılır, kazma kürek ile yıkılmaz.”

Yapılan incelemede “değil” edatının yalnızca bir örnekte kullanıldığı ve yüklem olan bir ismi olumsuz yaptığı, +slz/+sUz ekinin altı defa kullanıldığı ve sıfatları/isimleşmiş sıfatları olumsuz yaptığı, -mA ekinin ise kalan kırk örnekte fiilleri ve fiilimsileri olumsuz yaptığı görülmüştür. Cümlede mesajı yüklem verildiği göz önüne alındığında mesaj verme amacı taşıyan atasözlerinde karşıt durumları ifade ederken fiillerin olumlu-olumsuz anlamlarından istifade edilmesi beklenen bir durumdur. Bu yolla kurulan atasözlerinde “Özüñ öl, sözüñ ölmesin.” örneğinde olduğu gibi aynı kavram alanına giren durumların biri diğerinden üstün tutularak mesaj verilir.

3. Çağrışımsal Zıtlıkla Kurulanlar

Zıtlık anlamı; yalnızca kelimelerin ve eklerin varlığı ile oluşturulmaz. Kelime ve kelime gruplarının cümle içerisinde temsil ettiği kavramların, içerdiği mesajların birbirleriyle zıtlığı edebî sözlerin oluşumuna katkı sunar. Örnek olarak “aşk” ile “dert” ve “cırıla-” ile “cıla-” her ne kadar zıt anlamlı kelimeler değilse de cümle içerisinde temsil ettikleri kavramların “mutluluk”, “hüzün” olduğu göz önüne alındığında çağrıştırdıkları kavramlar arasında bir zıtlık söz konusudur. Yapılan incelemede bu yöntemle meydana getirilmiş 44 atasözü tespit edilmiştir.

1) Aş tavuk tüşünde tarı körer.

“Aç tavuk düşünde darı görür.”

(Burada açlık ve yiyecek kavramları üzerinden anlamı kuvvetlendirici bir karşıtlık oluşturulmak istenmektedir.)

2) Aşk cırlatır, derd cılatır.

“Aşk şarkı söyletir, dert ağlatır.”

(Aşk ve dert, sevinçle şarkı söylemek ile ağlamak arasında karşıtlık kurulmuştur.)

3) At ölür meydan kalır, cigit ölür şan kalır.

“At ölür, meydan kalır; yiğit ölür, şan kalır.”

(Biri ölmekte ancak diğeri ölmemekte geriye kalmaktadır.)

4) Awlakniñ atı ozgaşı köyumuñ tayı ozsun.

“Uzaktaki kişinin atı koşuyu kazanacağına köyümün tayı kazansın.”

(Burada köyümün tayı ifadesi yakın/tanıdık manasıyla uzaktaki kişinin atı ifadesi ise yabancı manasıyla karşıtlık oluşturmaktadır.)

5) Awurup catkan ölmez, ökurup cürgen ölür.

“Hastalanıp yatan ölmez, böğürüp gezen ölür.”

(Ölmesi beklenenle, ölmeyeceği düşünülenin yer değiştirmesi)

6) Ayu balasın appağım, kirpi balasın cımşagım dep süyer.

“Ayı, yavrusunu bembeyazım; kirpi, yavrusunu yumuşağım diye sever.”

(Ayının alaca rengine karşılık yavrusunu apağım, kirpinin sert dikenlerine karşın yavrusunu yumuşağım diye sevmesi bir tezat teşkil etmektedir.)

7) Azıksız colga şıkkanıñ kōzu el torbasında bolır.

“Yola yiyeceksiz çıkanın gözü başkasının torbasında kalır.”

(Yiyeceksiz kişinin gözlerinin başkasının torbasındaki yiyeceklerde olması zıtlıktan istifade edildiğini göstermektedir.)

8) Baba bergeni *ömürlük*, koca bergeni *kōrumluk*.

“Babanın verdiği ömürlük, kocanın verdiği görümlük”

(Ömürlük ifadesi ile kalıcı, sınırsız anlamı verilmek istenirken görümlük ifadesi ile geçici, sınırsız anlamı verilmek istenmektedir.)

9) Bahar *celine* kelinim, *kuz celine* kızım şıksın.

“Bahar yeline gelinim, güz yeline kızım çıksın.”

(İlkbahar yeli ile olumlu/zarar vermeyen, güz yeli ile ise olumsuz/zarar veren kastedildiği için kavramsal olarak zıtlık söz konusudur.)

10) Bal bal demekmen awuz *tatlılanmaz*.

“Bal bal demekle ağız tatlanmaz.”

(Bal tatlı bir şey olduğu hâlde tatlanmaz olumsuzluğu ile kullanılarak atasözünün anlamına bu olumsuzlukla vurgu verilmiştir.)

11) Bala üşün *bawga*, curt üşün *cawga*.

“Çocuk için bağlanmalı, yurt için savaşmalı.”

(Çocuk için bağlanılırken vatan için bağlandığımız yerden/candan ayrılmayı öğütlediği için bir zıtlık teşkil etmektedir.)

12) Baylı *arlanman kuzu* da eğlenir.

“Bağlı aslanla kuzu da eğlenir.”

(Aslan yırtıcı bir hayvan ve kuzu da ancak onun yemeği olabilecek nitelikte korkan bir hayvanken bağlı olan aslanla kuzunun eğlenmesi zıtlık oluşturmaktadır.)

13) Besle karganı *oysun kōzuñnu*.

“Besle kargayı, oysun gözünü.”

(Bir kişiye iyi davranıldığında iyi bir karşılık almamız gerekirken aksi bir şekilde davranıldığı için karşıtlık söz konusudur.)

14) Biñ bilseñ de gene *bir* bilgenge danış.

“Bin bilsen de bir bilene danış.”

(Burada bin, çok; bir, az manasındadır.)

15) Bir *deli* kuyuga *bir taş atar*, kırk *akıllı şıgargamaz*.

“Bir deli kuyuya bir taş atar, kırk akıllı çıkartamaz.”

16) Bir fincan kaveniñ *kırk cıl* hatırı bar.

“Bir fincan kahvenin kırk yıl hatırı var.”

(Az bir şeyin etkisinin çok olduğunu göstermesi bakımından sezdirmeli zıtlık vardır.)

17) Bir kişi *kırk kişini* azdırır.

“Bir kişi kırk kişiyi azdırır.”

(Burada da az ile çok ilişkisi kurulmuştur.)

(Taşın kuyuya düşmesi ve taşın çıkarılmaya çalışılması bir zıtlık teşkil etmektedir.)

18) Birevi *aşar*, birevi *karar*, kıyamet ondan kobar.

“Biri yer, biri bakar; kıyamet ondan kopar.”

(Biri yer biri yemeden bakar manasından dolayı olumsuz anlamının sezdirilmesi vardır.)

19) Biriñ kıymetin bilmegen, biñni cıyalmaz.

“Birin kıymetini bilmeyen, bini toplayamaz.”

(Burada da bir, azı; bin, çoğu temsil etmektedir.)

20) Bugünüñ cımartası, yarınıñ tavugundan hayırlıdır.

“Bugünün yumurtası yarının tavuğundan hayırlıdır.”

(Elde bulunan az ile elde bulunmayan çok arasında bir kıyaslama söz konusudur.)

21) Cigid negadar batır bolsa süygenine ceñilir.

“Yiğit ne kadar bahadır olsa sevdiğine yenilir.”

(Bahadır burada yenilmeyecek kişi manasındadır ancak yiğidin yenilmesi bir zıtlık teşkil etmektedir.)

22) Cokka cüyrük cetmez.

“Yok olan şeye *yarış atı yetişemez.*”

(Yarış atının hızından dolayı her yere yetişeceği düşünülmüş ancak cümlede o bile yetişemez denilerek olumsuzluğun kuvvetlendirilmesi sağlanmıştır.)

23) Coldaki bal işer, üydeki zehher işer.

“Yoldaki bal içer, evdeki zehir içer.”

(Bal ve zehir kavramları burada içecekler için olumlu ve olumsuz çağrışımlar barındırmaktadır.)

24) Cüregenin colu, catkanın künü öter.

“Yürüyenin yolu, yatanın günü geçer.”

(Yürüyen ve yatan kelimeleri üzerinden bir zıtlık çağrışımı yapılmıştır.)

25) El avuşman suw işken kanmaz.

“El avucu ile su içen (suya) kanmaz.”

(Avuç avuç su içildiğinde kanılacağı varsayımı üzerine kurulan cümlede suya kanılmaması kavramsal zıtlık teşkil etmektedir.)

26) El ayıbın körgende dört boladır kōzu, öz ayıbın körgende kör boladır kōzu.

“El ayıbını gördüğü zaman dört açılıyor gözü, kendi ayıbını gördüğü zaman kör oluyor gözü.”

(Kendisi ve başkası karşılaştırmasında iki zıt eylem ile tepki vermektedir.)

27) Er bala *baw* alması, kız bala *taw* alması.

Erkek çocuk bağ elması, kız çocuk bahçe elmasıdır.”

(Bağ olumlu, dağ olumsuz çağrışımla kullanılmıştır.)

28) Eşek ölse itler *toy-düğün* yapar.

“Eşek ölürse itler toy-düğün yapar.”

(Ölüm, bir yas vesilesiyken düğün ile birlikte kullanılması tezat teşkil etmektedir.)

29) Falan cerde *altın bar*, barsan *bakır da çok*.

“Falan yerde altın var, gidip baksan bakır bile yok.”

(Altın çok değerli/değerli, bakır az değerli/değersiz manasında kullanılmıştır.)

30) Kama kının *kesmez*.

“Kama, kınını kesmez.”

(Kama kesici alet olduğu hâlde bir şeyi kesmemesi bir zıt çağrışımdır.)

31) Kan kusar, kızılışık aşadım der.

“Kan kusar, kızılışık şerbeti içtim der.”

(Birinci eylem olumsuz, ikinci eylem ise birinciyi güzel göstermenin olumlu ifadesidir.)

32) Kasap üyünde et tabılmaz.

“Kasap evinde et bulunmaz.”

(Kasap evinin, et olması gereken bir yer olarak düşünüleceği hâlde kasabın evinde et olmaması anlamda çarpıcılık sağlamak için bir zıtlık teşkil etmektedir.)

33) Kırsız karda cürer ızın belletmez.

“Kırsız karda yürür, izini belli etmez.”

(Karda yüründüğünde iz çıkması gerekirken burada izin bulunmaması bir tezat teşkil etmektedir.)

34) Kıs kursağı kınıday, ul kursağı uruday.

“Kız karnı kın kadar (dar), oğul karnı kuyu kadar (derin olur).”

(Kın ve kuyu kelimeleri çağrışımları itibarıyla bu cümlede zıtlık ifade etmektedir.)

35) Mayşırak tübüne *carık bermez*.

“Mum dibine ışık vermez.”

(Mum ışık verme özelliğine sahipken bu atasözünde ışık vermeme ile ifade edildiği için bir zıt çağrışımda bulunulmuştur.)

36) Özüne kayırı bolmaganniñ *başkasına* kayırı bolmaz.

“Kendine hayrı olmayanın başkasına hayrı olmaz.”

(36-37-38’de kendimiz ile başkaları anlamsal olarak iki tam parçayı oluşturmaktadır. Bu sebeple karşıtlık içerisinde değerlendirilmektedir.)

37) Özüñkü özek *elinki* tezek.

“Kendininki öz (maya), başkasıninki tezek.”

38) Öz aklıñ akıl, *el* aklı pakıl.

“Kendi aklın iyi, başkasının aklı nisbetçi.”

39) Sakınan közge *şöp tüşer*.

“Sakınan göze çöp girer.”

(Korunan bir şeyin güvende olduğu algısına karşı burada zarar görme anlamı zıtlık teşkil etmektedir.)

40) Şakırılğan ceriñe *erinme* şakırılmagan ceriñe *körunme*.

“Çağırıldığı yere *erinme* (git), çağırılmadığın yerde *körunme*.”

(Erinmemek ve görünmemek kelimelerinin iletileri “git” ve “gitme”dir.)

41) Tüyediy boyuñ bolgaşı *tüyemediy* aklıñ bolgaydı.

“Deve kadar boyun olacağına düğme kadar aklın olaydı.”

(Deve çokluğu/büyüklüğü, düğme azlığı/küçüklüğü simgelemektedir.)

42) Tüyesi **bolmasa** botası **bar** arışı cerde catmazga.

“Arabasını yürütmek isteyen devesi yoksa yavrusu vardır.”

(Devesinin olmaması, yavrusu olması bir zıtlık teşkil etmektedir.)

43) **Yedisinde** ne bolsa **yetmişinde** odur.

“Yedisinde neyse yetmişinde de odur.”

(Yedi çocukluğu, yetmiş yaşlılığı simgelediği için zıtlık teşkil etmektedir.)

44) **Zengin**, arabasını **tawdan** aşırır; **carlı**, **tüz colda** şaşırır.

“Zengin, arabasını dağdan aşırır; fakir, düz yolda şaşırır.”

(Dağ zorlu, düz zahmetsiz manasında kullanılmıştır.)

Bir edebî eserin tahlilinde zıtlığın mevcudiyeti yalnızca zıt anlamlı kelimelerin varlığına sığdırmak mümkün değildir. Zıtlığın bir kavramın iki zıt yönünü birleştirdiği düşünülduğünde bu zıtlığın ifadesini zıtlık ifade eden kelimelere sığdırmak da imkânsız bir hâl almaktadır. Yedi ile yetmiş kelimeleri sözlük anlamları itibarı ile bir zıtlık ifade etmedikleri hâlde “**Yedisinde** ne bolsa **yetmişinde** odur.” atasözünde görüleceği üzere insan ömrünün çocukluk ve yaşlılık dönemlerini ifade ettiklerinde çağrıştırdıkları kavramlar itibarı ile bir zıtlık meydana getirirler. İncelenen Kırım Tatar atasözlerinde zıtlığın bu yönünden önemli ölçüde istifade edildiği görülmektedir.

Sonuç

Xulosa Mitler nasıl insanoğlunun yeryüzündeki macerasını kaostan kosmosa geçiş aşamasında ele alıp yeryüzündeki kültürel süreçlerin düzenlenmesinde iş gören kutsal ve adeta ilkel toplumların ansiklopedileri mahiyetindeki anlatılarıysa atasözleri de bu tür bir toplum hayatı içinde yaşayan bireyin okulu ve yeryüzünde yaşama kılavuzu veya el kitabı niteliğinde teknik bir gerekliliğin sonucu olarak oluşmuş sosyal ve kültürel düsturlardır. Çobanoğlu, atasözlerinin tarihine dair görüşlerini aktardıktan sonra onların mitlerle eşzamanlı ve belki de onlardan da önce oluşmuş en eski edebî tür olabileceği öngörüsünde bulunur (Çobanoğlu, 2004, s. 2).

Ustaca bir üslup, büyüleyici ve inandırıcı bir anlatım ile yüzyıllardır kullanıldığı, her gün söylendiği hâlde tazeliklerini koruyan atasözlerinde çeşitli anlatış yolları, söz ve anlam sanatları vardır (Aksoy, 1993, s.22). Bu sanatlardan bir tanesi de tezat sanatıdır.

810 atasözünün yer aldığı “Dobruca’daki Kırım Türklerinde Atasözleri ve Deyimler” isimli eserdeki 102 atasözünde karşıtlık, zıt anlamlı kelimelerle sağlanmıştır. Bunların 7’sinde ikişer zıtlık bulunmaktadır. 44 atasözü; kelimelerin olumlu ve olumsuz biçimlerinin bir arada kullanılmasıyla meydana getirilmiştir. Bunların 1’inde 2 adet olumlu ve olumsuz kullanımı mevcuttur. 44 atasözü çağrışımsal zıtlıkla kurulmuştur. Bunların 3’ünde ikişer çağrışımsal zıtlık vardır. Zıtlıkların kendi aralarındaki kullanım sıklığına bakıldığında zıt anlamlı kelimelerle oluşturulan zıtlığın diğer iki alt başlığın toplamından fazla olduğu görülmüştür.

Yine 4 cümlede çağrışımsal zıtlık ile zıt anlamlı kelimeler, 1 cümlede çağrışımsal zıtlık ile kelimelerin olumlu-olumsuz biçimleriyle sağlanan zıtlık ve 1 cümlede zıt anlamlı kelimeler ve kelimelerin olumlu-olumsuz biçimleriyle sağlanan zıtlık bir arada verilmiştir. Kısacası 810 atasözünde toplam 190 kez zıtlıktan faydalanılmıştır. Bu sayısal bulguların oransal değeri %23,46 olarak ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla Türk şiirinin edebî unsurlarından olan zıtlık kavramının, araştırmacıların geleneksel Türk şiiri ile benzer şekil-vezin özelliklerine sahip olduğunu öne sürdükleri atasözlerinin zıtlık kavramını önemli ölçüde barındırdığı Müstecib Ülküsal tarafından derlenen Dobruca Kırım Tatar atasözlerinde görülmüştür.

Tezat sanatının atasözlerindeki sıklığının nicelik olarak ortaya konulduğu bu çalışmada elde edilen sonuçlar, derlem olarak alınan Müstecib Ülküsal’ın “Dobruca’daki Kırım Türklerinde Atasözleri ve Deyimler” eseri için bir fikir verdiği gibi Türk Dünyasındaki atasözünü ortaklıkları değerlendirildiğinde bu konuda da bir yorum yapma imkânını vermektedir.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazar, çıkar çatışması olmadığını beyan etmiştir.

Finansal Destek: Yazar, bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The author have no conflicts of interest to declare.

Financial Disclosure: The author declared that this study has received no financial support.

Kaynaklar / References

- Aksoy, Ö. (1993). *Atasözleri ve deyimler sözlüğü I*. İnkılap Kitabevi.
- Banguoğlu, T. (2015). *Türkçenin grameri*. TDK Yayınları.
- Çobanoğlu, Ö. (2003). Karşılaştırmalı atasözleri bağlamında Türk dünyası atasözlerinde sosyo-kültürel süreklilik ve değişme üzerine tespitler. *Türk Bilig*, 1(2), 3-12.
- Çobanoğlu, Ö. (2004). *Türk dünyası ortak atasözleri sözlüğü*. Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları.
- Dilçin, C. (2005). *Örneklerle Türk şiir bilgisi*. TDK Yayınları.
- Doğan, G. (2007). *Sözcükbilime giriş*. Multilingual Yayınları.
- Ercilasun, A. B. (2020). *Dîvân-u Lügât'it-Türk'teki şiirler ve atasözleri*. Bilge Kültür Sanat.
- Hançerlioğlu, O. (1996). *Felsefe sözlüğü*. Remzi Kitabevi.
- Korkmaz, R. (2015). *Yazınsal okumalar*. Kesit Yayınları.
- Korkmaz, Z. (2009). *Türkiye Türkçesi grameri: Şekil bilgisi*. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Mevlana, C. (2020). *Fîhi mâ fîh* (A. A. Konuk, Çev.). İz Yay.
- Önal, M. N. (1999). Dobruca'daki Tatar Türklerinde Nevruz geleneği. *Bilig*, 20(2), 85-97.
- Tanç, N. (2021). Şeyh Galib'in üslubunda tezat sanatının yeri. M. Harmancı, M. Kuzutaş, & M. Ö. Tanrıbuyurdu (Ed.), *Edebiyatta üslup meselesi* (s. 40-55). İksad Global Yayıncılık.
- Ülküsal, M. (1970). *Dobruca'daki Kırım Türklerinde atasözleri ve deyimler*. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Yelok, V. S. (2022). Abdullah Aripov'un şiirlerinde tezat sanatı. *Talim ve İnnovatsion Tadkikatlar*, 12(1), 66-70. <https://www.interscience.uz/index.php/home/article/view/1558/1307>